आलम्बनपरीक्षावृत्तिः

येचक्षुरादिविज्ञानानां बाह्यार्थं आलम्बनमितीच्छन्ति । ते तत्कारणत्वात् परमाणून्[1] वा तदाभासज्ञानजनकत्वात् तत्सङ्घातं[2] वा कल्पयन्ति । तत्र तावत्-

यद्यपीन्द्रिय विज्ञप्तेः कारणं परमाणवः ।
अतदाभतया नास्या अक्षवद्विषयोऽणवः ॥ १ ॥

विषयो[3] हि नाम यस्य ज्ञानेन स्वभावोऽवधार्यते । तदाकारोत्पत्तेः । परमाणवस्तत्कारणत्वे सत्यपि न तथा[4] इन्द्रियवत् । एवं तावत्परमाणवो नालम्बनम् ॥ १ ॥

सङ्घातस्तदाभासत्वे[5] सत्यपि [नालम्बनम्] ।

यदाभासा[6] न सा तस्मात्

योऽर्थः स्वाभासां विज्ञप्तिं जनयति । स ह्यालम्बनं युज्यते । यतः सा एवोत्पत्तिप्रत्ययतयोच्यते[7] । सङ्घातस्तु न तथा ।

द्रव्याभावात् द्विचन्द्रवत्[8] ।

इन्द्रियवैकल्यात् द्विचन्द्रदर्शनस्य तदाभासत्वे सत्यपि तस्य विषयो नास्ति । एवमद्रव्यसत्वात् सङ्घातो नालम्बनम् ।

एवं बाह्यद्वयमपि[9] न युक्तं मतिगोचरः ॥ २ ॥

एकाङ्गवैकल्यात् बाह्यः परमाणु सङ्घातश्चेत्युक्तोऽर्थो[10] नालम्बनम् ॥ २ ।

अत्र साधनं सञ्चिताकार इतीच्छन्ति केचन[11] ।

सर्वेऽप्यर्था अनेकाकारा इति तत्र केनचिदाकारेण प्रत्यक्षमिष्यन्ते । परमाणुष्वपि[12] सञ्चिताभासज्ञानोत्पत्तिहेतुभावोऽस्ति ।

अण्वाकारो न विज्ञप्तेरर्थः कठिनतादिवत् ॥ ३ ॥

यथा कठिनतादि विद्यमानमपि न चक्षुर्बुद्धेर्विषयः । एवमणुत्वमपि समानम् ॥ ३ ॥

भवेद्घटशरावादेस्तथा सति समा मतिः ।

घटशरावादीनां परमाणुषु बहुष्वपि न कोऽपि विशेषोऽस्ति ।

आकारभेदाद्भेदश्चेत्

यदि मन्यसे ग्रीवाद्याकारविशेषः[13] कर्म येन बुद्धेर्विशेष उपाधि भवेत् इति । अयमुपाधिर्घटादावस्ति ।

नास्ति तु द्रव्यसत्यणौ ॥ ४ ॥

तत्परिमाणभिन्नत्वात्

परमाणुषु द्रव्यान्तरेष्वपि न पारिमण्डल्ये[14] विशेषोऽस्ति ।

द्रव्यासति[15] ततोऽस्ति सः ।

आकारभेदः संवृतिसत्स्वेवास्ति न तु परमाणुषु । घटादयः संवृतिसन्त एव ।

अणूनां परिहारे हि तदाभज्ञानविप्लवात्[16] ॥ ५ ॥

द्रव्यसत्सु सम्बन्धिनामपनये[17] वर्णादिवत्[18] स्वबुद्धि नं त्यज्यते । तथा सति इन्द्रिय-बुद्धीनां विषयो बहि र्नास्तीत्युपपन्नम् ॥ ५ ॥

यदन्तर्ज्ञेयरूपन्तु बहिर्वदवभासते ।

सोऽर्थः

बाह्येऽर्थेऽसति बहिर्वदवभासनमन्तस्सदेवालम्बनप्रत्ययः ।

विज्ञानरूपत्वात् तत्प्रत्ययतयाऽपि च ॥ ६ ॥

अन्तर्विज्ञानमर्थतयावभासते[19] तत[20] उत्पद्यते चेति धर्मताद्वयविशिष्टमित्यतः अन्तस्सदेवालम्बनप्रत्ययः ।

यदि[21] तावदेवमवभास एव वेद्यते । कथं तदेकदेशः सहोत्पन्नः प्रत्ययः ॥ ६ ॥

प्रत्ययोऽव्यभिचारित्वात्[22] सह

सहभूतोऽपि अव्यभिचारात्[23] अन्यजातस्य प्रत्ययो भवति । हैतुका[24] एवमाहुः– भावाभावयोस्तद्वत्ता हि (कार्यकारणयो) र्हेतुहेतुमतोः क्रमेण जायमानयोश्च लक्षणम् इति[25] । अथ वा

शक्त्यर्पणात् क्रमेण [वा] ।

क्रमेणापि सोऽर्थाविभासः स्वानुरूपकार्योत्पत्तये[26] शक्ति विज्ञानाधारां करोतीत्यविरोधः ॥

यदि तर्हि अन्तः रूपमेवालम्बनप्रत्ययः । कथं त[27] [द्रूपं] प्रतीत्य चक्षुश्च चक्षुर्विज्ञानमुत्पद्यत इति ।

सहकारिवशाद्यद्धि शक्तिरूपं तदिन्द्रियम्[28] ॥ ७ ॥

इन्द्रियं स्वकार्याच्छक्तिरूपमेवानुमीयते न तु भौतिकन् ।। ७ ।।

सा चाविरुद्धा विज्ञप्तेः

[29]शक्तिस्तु विज्ञाने वास्तु । [30]अनिर्देश्ये स्वरूपे वास्तु कार्योत्पत्तौ न विशेषः ।

एवं विषयरूपकम् ।

प्रवर्तेते ऽनादिकालात्[31]शक्तिश्चान्योन्यहेतुके ।। ८ ।।

चक्षुराख्यां शक्तिमन्तः [32]रूपञ्च प्रतीत्य विज्ञानमर्थाविभासमालम्बनादविवि[32-a]क्त- मुत्पद्यते । इदं द्वयमपि अनादिकालमन्योन्यहेतुकम् । कदाचित् शक्तिपरिपाकाद्विज्ञानं विषया- कारतया भवति । कदाचिच्च [33]तदाकाराच्छक्तिः । विज्ञानञ्च सा चोभयमन्यत्वेन अनन्यत्वेन च [34]यथेष्टमुच्यताम् । एवमन्तरालम्बनं धर्मताद्वयविशिष्टत्वात् विषयतयोपपद्यते ।। ८ ।

इत्याचार्यदिङ्नागकृता

आलम्बनपरीक्षावृत्तिः

समाप्ता ।

FOOT NOTES TO THE VṚTTI.

1. The expression परमाणून् वा......सङ्घातं वा .... is supported by Vinitadeva and Dharmapāla v. their tikas in this context.

The advocates of the atom-object perception are the old Sarvāstivādin and those of the aggregate-object perception the Sutra sect, ie. Sautrāntika (v. Kwei-Chi's comment below pp.) A Digambara jaina, Sumati also pleads for the perceptibility of atoms, v. note 12 below p.

2.=*hdus.pa* v. Nyāyabindu Index. Or it may be also *Sañcaya*

3. This sentence is quoted in the Naya-cakra (Sri Jambu vijayaji's edition) p. 91. from Dignāga.

4.=de. lla.ma. yin. te=न तदाकारा :, तदाभा : ।

5. Supported by Vinitadeva. Paramartha and Hsuan Tsang interpret as: ज्ञानस्य तदकारत्वेऽ पि etc.

6. cp. Pramāṇavārtikālankāra, II. 302: कथं तर्हिआचार्येणोक्तम्

यदाभासा न सा तस्मात् चितालम्बं पञ्चकम्। (Pramāṇavārtika I,17)
न हि परमाणुभ्य उत्पद्यमानं तदाकारं चक्षुरादिज्ञानम् । अन्याकारस्यापि विज्ञानस्य कारणत्वेन आलम्बनत्वे चक्षुरादिपरमाणूनामपि आलम्बनप्रसङ्ग । तेहि तथा अन्यथ. वा भवन्तो द्विचन्द्रनीलाद्याभासविज्ञानहेतुरिति ।

7. एत्र is to be used after उत्पत्तिप्रत्यय according to Tib. This is a quotation from Āgama in Dharmapala's tikā and the Sastra in Vinitadeva's tikā.

8. Cfr. Naya-cakravṛtti, p 91 (Muniji's edn.) : अद्रव्यत्वात् परमार्थसत्वाभावात् कुत आभासविज्ञापनम् ।

9. बाह्यद्वय स्चापि

10.=*tshogs* is rendered as *Sanghāta* as it is previously spoken of. The word *tshogs* is generally for *kāya*, (v. Sālistambasūtra Index), *kalāpa* (Bodh. pañjikā, p. 473, n. 1. 1. 4)

Sambhāra [Dasabhūmika Sutra, Index] and *Samudāya* [Nyāyabindu Index].

11. This is the opinion of Neo-Sarvāsti-vādin according to Kwei-chi [v. his comments on Alambana. p.38]

12. cp. the opinion of Sumati, a Digambara cited in the Tallv. pañjikā p. 554:

सामान्यविशेषात्मत्वात् सर्वपदार्थानां तुल्यातुल्यरूपेण द्विरूपा : परमाणव । तत्र समानं यद्रूपं तदिन्द्रियैर्गृह्यते नासमानम्। ततश्चैकाकारं विज्ञानमणुष्वविरूद्धमिति प्रत्यक्षसिद्धा : परमाणव : ।

13. This passage is rather difficult to put in Sanskrit. My reading is as literal as possible. *Khed. par. du. hgyur. bai=Viśeṣabhūta*. Khyed par-*viśeṣa, upādhi, atiśaya*, prakarṣa, etc. See Nyāyabindu Index. *Upādhi* see Bodhic. pañ. p. 363, n. 4 and p. 316, n. 1. *Karman* here seems to be a gramatical karman, object of cognition, see Dignaga's expression प्रतिकर्म विभज्यते cited in the Ślokavār. Comment of Umbeka. *Sūnya-vāda ver. 20*.

14 Tib. Zlum. po.

15. Or तस्मादद्रव्यसत्सु स : ।

16. Or परमाणुपरिहारे तदाभज्ञान हानित : ।

17. No plural particle in Tib.

18. = नीलादिवर्णं v. Hsuan Tsang's version.

19. More literally: अन्तविज्ञानमर्थाभासं तत उत्पन्नश्चेति धर्मद्वययुक्त मिति (Or युक्त त्वात्) अन्त : ...... ।See Abhisamaya. aloka (Gos) p. 382 ff. for a lengthy discussion on this point.

20 = अर्थात् cp.vṛtti ad 2a.

21. Or अस्त्वेवं भावत् तत्प्रतिभासत्म्

22 This line is quoted by Ehatta Umbeka in his comment on Ślokavār. p. 271. Tib. reads literally: एकांशोऽपि अव्यमिचारित्वात प्रत्यय : ।

23. Lit. अन्यस्मात् जातस्य......v. Vinitadeva's Tikā.

24. Gtan-tshigs. pa. dag. =Chinese [Hsuan Tsang] yin-ming [31-3; 74-4]. Vinitadeva takes them to be some Tārkika, rtog. ge. pa.

A Similar citation in the kosa bhasya, p. 84 in the context of pleading the *Saḥa-bhuhetu*:

इतस्तर्हि भावाभावयो स्तद्वत्वात् । एतद्धि हेतुहेतुमतोर्लक्षणमाचक्षते हैतुका: यस्य भावाभवयो : यस्य भावाभावौ जियमत : स हेतुरितरो हेतुमान् । ....

Here Vasubandhu refers to the Haituka, perhaps an impartial logician who pleaded for the successive causation by law of concomitance; but Vasubandhu utilizes the definition of causation to his theory of simultaneous causation' cfr. Vinitadeva's Tikā on this passage. It is note-worthy that Dignaga cites the definition in a fuller form. Kumarila's criticism of the simultaneous causation theory of Buddhists is to be found in note 4 on p. 18.
The Haituka is an impartial logician, cfr. Kumarila: ग्रलौकिकविवादाश्च वज्यस्ते हैतुकैस्तत : । Anumana ver. 17. Haituka= Nyāya-vid-Parthasarathi's comment. Kumarila sometimes speaks of Dignaga as Nyāya-vid. v. Nirālambana-vāda ver. 118.

25. The passage: अथवा .. अविरोध is quoted in the Tattv. pañ p.582 which quotes the passage omitting the words क्रमेण वा in the ver. 7b.

26. Tib. རང་དང་མཐུན་པའི་

27. ” རང་གི་གཟུགས་

28. ” དབང་ *vaśa,* वश See Nyaya bindu Index.

My Madh. avatara. VI.62 with Bhasya.

29. ” ནུས་པ་ནི་

30. ” རང་གི་ངོ་བོ་ལ་

31. Cp. Kumarila’s verse. अन्योन्यहेतुका चैव ज्ञानशक्त्योरनादिका । ŚlokavārSūnya ver. 19. Note this line quite agrees with Paramartha’s reading.

32.=rań. gi gzugs རང་གི་གཟུགས་

32a. cp. संवेदनात् नीलं न भिन्नम् Slokavartika,p. 325 (Chaukhamba)

33. དེ་རྣམ་པ་ལ་ནུས་པ་ To have the sense clear read the Chinese version here in this context. According to Vinitadeva तदाकारकचितात् शक्तिर्भवति ।

34. Better reading will be: अन्तर्विज्ञानम् cfr. vṛtti ad 6 c-d.